

MÓN ÀRAB I ISLÀMIC I MODERNITAT

Gema Martín Muñoz

Professora de Sociologia del Món Àrab i Islàmic de la Universitat Autònoma de Madrid

Ponència transcrita, pronunciada en castellà

Sobre la qüestió d'Islam i modernitat el primer factor del que hauríem de partir és el fet de que existeixen dues dimensions que estan molt desfasades entre sí. Una primera dimensió són les idees que sobre la modernitat en el món musulmà, la modernitat i l'Islam, els "a priori" que existeixen de manera molt marcada a les nostres societats europees, occidentals; i la segona dimensió, què és el que realment està passant en aquest món musulmà. La concepció que existeix a les nostres societats occidentals sobre la qüestió de la modernitat i l'Islam és una concepció forjada a ferro, en el sentit d'entendre que la qüestió de la modernitat és un fet no aconseguit i pràcticament inassequible pel món musulmà.

En aquesta dimensió hi ha una concepció basada en una visió completament essencialista i determinista del concepte de cultura quan es tracta de l'Islam. Això no és nou, el que passa és que, evidentment, des de l'11-S estem en un procés que ha col·locat aquestes qüestions en primera línia. Hi ha una visió en la qual es veu com un tot el món musulmà, com si fos un conjunt completament tancat, completament monolític, homogeni i determinat per això que, de manera abstracta, es denomina l'Islam, i que aquest determinisme és la causa que bloqueja el que definim com modernitat i que implica una sèrie de valors. És com si moltes vegades, en lloc d'utilitzar elements racionals per intentar entendre el que passa en aquest món musulmà, utilitzant factors polítics, socials, econòmics, etc., tendim a explicar-nos tot el que passa simplement perquè són musulmans. Això està molt relacionat amb una concepció molt arrelada històricament que ha estat el procés de construcció de supremacia cultural que ha desenvolupat Occident, i que l'ha desenvolupat a través d'un llarg context històric que hem tingut no exclusivament cap el món islàmic, el món musulmà, però que finalment s'ha polaritzat sobre tot amb aquest món perquè hi ha hagut multitud de conflictes recents, perquè hi ha una proximitat geogràfica i històrica indubtable, és a dir, la Xina, el Japó, o la Índia, ens queden molt més lluny. Aquesta construcció de la supremacia cultural occidental, de fet, és un procés que es ve construint a través d'importants fites històriques, però que es ve construint des del descobriment d'Amèrica i l'expulsió de moriscos i jueus d'Espanya. A partir d'aquest inici d'aquesta construcció històrica, el següent punt decisiu serà clarament l'explicació del desenvolupament durant el Renaixement. I això és molt important perquè aquí ja donem un cos ideològic a aquesta construcció de la superioritat cultural, en aquest moment encara europea, i que després anomenarem occidental. El Renaixement s'ha de tenir en compte que va construir una ideologia que se segueix transmetent en el nostre sistema educatiu, i és la idea de que el producte del Renaixement, que com es pot demostrar i constatar clarament, és fruit de tot un desenvolupament cultural de pensament mixt que procedeix, és a dir, que no hagués tingut mai lloc sense l'aportació de les cultures orientals, de la cultura índia, la persa, l'àrab, transmès durant tot el període de la civilització clàssica islàmica, sens dubte, tanmateix, quan arriba aquest moment de definir quines són les fonts del Renaixement que directament traslladen el que és la construcció del pensament europeu es farà en funció d'establir que les fonts greco-romanes i la tradició judeo-cristiana són les úniques fonts de la construcció del pensament europeu, marginant autoritàriament i no reconeixent l'aportació intel·lectual del pensament, de la ciència, etc., que havien fet les ciències orientals, les cultures orientals, a aquest producte nou que sorgia al Renaixement.

El següent punt decisiu que tindrà una influència immensa és el moment del colonialisme de finals del segle XIX-XX, perquè aquí ja de manera expressa s'establirà la superioritat de la civilització europea, és més, aquesta superioritat de la civilització europea es convertirà en la justificació de la colonització, de la dominació política i de l'explotació econòmica, i en el discurs colonial des de finals del segle XIX, que és públicament exposat per tots els responsables

polítics europeus i molts intel·lectuals, estarà la concepció de que som la civilització i, per tant, tenim la missió històrica de transmetre aquesta civilització als altres, als pobles inferiors. I serà l'argument ideològic i cultural en funció del qual es justificarà el colonialisme i es farà denigrant, menyspreant les altres cultures, les cultures autòctones de tot un continent africà, de tot un continent asiàtic, aquells que sobretot en el continent africà subsaharià se'ls anomenarà pobles salvatges, als quals s'ha de civilitzar, és a dir, que no tenen cap acumulació civilitzacional. Aquelles altres àrees geogràfiques que contaven amb una riquesa civilitzacional que era absolutament innegable com l'Índia, la persa, l'àrab, en aquests casos el que s'argumentarà és que el llegat, el patrimoni cultural autòcton d'aquestes cultures sí havia estat ric en el passat però estava completament estancat i ja es va vaticinar, i aquí sorgiran totes aquestes visions essencialistes, que eren absolutament incapaços de canalitzar una línia de progrés, una línia de desenvolupament i de modernitat. I per tant, el que proposarà i imposarà el pensament europeu serà el de denigrar, menysprear, marginar del procés de modernització a tot aquest patrimoni de pensament cultural, científic, històric, col·locar-li a més el qualificatiu de retrassat i construir la modernitat, la nova modernització, a través de la imitació del model europeu, sense buscar ni tan sols fonts d'adequació a través del préstec entre uns i altres universos, sinó marginant completament la cultura, el pensament, el corpus jurídic també, d'aquestes altres cultures.

Aquesta feina es farà de manera intensiva respecte a això que s'anomenarà ja monolíticament l'Islam, i en anomenar-lo monolíticament l'Islam s'estaran referint a tots els elements que recobreixen aquesta civilització musulmana, el jurídic, el del pensament, de les ciències, de la literatura, de la llengua àrab, catalogada com la llengua del retràs, i la identificació al nord d'Àfrica i Orient Mitjà del francès i l'anglès com les llengües de la modernització, les llengües de la nova economia, del desenvolupament, i això ha suposat, en el cas francès molt més que en el britànic, perquè en això els francesos són molt més absorbents culturalment en la seva manera d'haver establert el mètode colonial, suposarà un procés de desarabització, per una banda, del nord d'Àfrica, que en el cas d'Algèria es portarà al màxim i que és un problema real ara mateix a Algèria. És un problema que existeix, amb unes conseqüències menys greus, perquè han pogut recuperar-se millor, a països com el Marroc, a països com a Tunísia, però a més transmetran la idea que la llengua àrab era la llengua del retràs, del poble inculte, i transmetran aquesta concepció a les pròpies elits, a les pròpies elits magribines en aquest cas, que és el cas més radical, i aquestes pròpies elits magribines optaran pel francès com a llengua de la modernitat i no s'identificaran amb l'àrab. I això és una conseqüència cultural que existeix fins ara i que planteja problemes de modernització de la llengua àrab en molts sentits, i ha plantejat programes d'arabització després, i això és responsabilitat dels gestors de l'educació i de l'ensenyament, però campanyes d'arabització pedagògicament molt mal pensades, que no han resolt aquest problema, en el cas d'Algèria segueix sent un problema força catastròfic.

Aquest serà el marc que crearà aquesta concepció definitiva de la superioritat cultural occidental, tenint en compte una cosa que és molt important, i és el fet que sens dubte després Europa ha entonat, tot i que encara hi hagi llacunes en molts sentits, però en general ha entonat el *mea culpa* i hi ha hagut una denúncia del que va ser el colonialisme en aquesta part del món que després s'anomenarà el Tercer Món. Sens dubte hi ha hagut una denúncia dels mètodes absolutament il·legítims, les massacres humanes que va suposar aquest procés colonial, però no s'ha denunciat, no s'ha posat en qüestió el principi de la superioritat cultural occidental, s'ha posat en qüestió la dominació política, s'ha posat en qüestió l'explotació econòmica, però no s'ha obert cap debat perquè no s'ha fet en absolut la denúncia d'això que també era tan important com és qüestionar el principi de superioritat cultural occidental respecte els altres pobles, i que malauradament ha fet que Europa hagi generat una concepció molt etnocèntrica en les seves concepcions culturals i que moltes vegades sigui la raó de que li costi molt entendre l'alteritat en termes generals.

Des de l'11 de setembre, que és un moment de gran impacte, que ha dut a primera línia multitud de qüestions, a part d'altres elements polítics, jurídics, etc., que sens dubte també hi són al debat, però hi ha hagut un procés des de l'11 de setembre fins avui dia en la presentació del discurs d'aquests atemptats i les seves conseqüències posteriors, que han recuperat aquest discurs cultural colonial, estem en un període neocolonial respecte el discurs cultural. Des que han tingut lloc els atemptats, s'ha generat en aquest món occidental, em refereixo als països europeus i a Estats Units, Canadà, Austràlia, etc., un gran reforç de la identitat occidental, jo

diria fins i tot redescobriments i reforç de la identitat cristiana, de la identitat occidental, que moltes vegades s'ha presentat amb elements de discurs religiós, només s'han de veure els discursos, o les mencions, les declaracions del president Bush. Si algun dia algun periodista volgués agafar tots els discursos del president Bush i, cada vegada que fa una menció religiosa per demostrar que Déu està de part seva posés en lloc de Déu, Alà, ens adonaríem que ha utilitzat el discurs religiós molt més que molts líders musulmans a l'actualitat. Però aquest reforç de la identitat occidental ens ha dut a plantejar que l'atemptat de l'11 de setembre ha estat un atac en contra dels nostres valors, i això ens ha dut en molts sentits a transmetre la idea de que es tracta d'una confrontació entre dos grups, entre dos blocs, entre dos models culturals, dos models de valors, dues formes de vida diferents. En aquest sentit, per exemple, l'ús del terme guerra, a més de tots els dubtes jurídics que en termes internacionals ha plantejat la qüestió de si realment es pot utilitzar aquest terme de guerra des del marc jurídic internacional, també té un abast psicològic molt important, l'ús del terme guerra ja de per si transmet socialment aquesta idea, és a dir, una guerra és un conflicte entre dues parts, entre dos pobles, entre dos exèrcits convencionals, la qual cosa ve a reforçar aquesta concepció d'enfrontament entre dos models, entre dues cultures, quan en canvi s'ha perdut la perspectiva de que el que ha estat l'11 de setembre és un atac terrorista, dut a terme per un grup molt concret, el grup Al Qaeda, que té nom, i per tant és absolutament aberrant i desautoritza qualsevol persona que vulgui transmetre qualsevol missatge utilitzant el terme terrorisme islàmic, o terroristes islàmics, o terroristes musulmans com hem sentit o continuem sentint sistemàticament. És a dir, es pot analitzar perfectament, discutir, presentar el que passa, utilitzant el terme adequat, que és que estan detinguts presumptes terroristes d'Al Qaeda, però no es pot utilitzar el terme terrorismes islàmics, perquè mai se'ns acudiria parlar de terroristes bascos, parlar de terroristes irlandesos, de terroristes cristians, de terroristes catòlics, perquè estem generant a les opinions públiques un sentiment profund de por i de rebuig cap a tot allò que ve amb la denominació de musulmà, d'islàmic, i això no és en absolut baladí, això està perjudicant molt tota una societat civil que és completament aliena al que pugui fer una banda terrorista que fins avui pràcticament l'únic que sabem d'ella és que s'anomena Al Qaeda. I després s'ha de tenir en compte que no és un enfrontament entre dos móns, entre dues formes de vida, entre dues cultures, ha estat un atemptat terrorista, i el terrorisme evidentment utilitza una via de violència completament cruel, però limitada, no per voluntat dels terroristes sinó per la seva gran limitació per estendre la violència a tota la societat i, per tant, Al Qaeda no representa a la majoria dels musulmans ni molt menys, la seva connexió social com a moviment terrorista no representa gairebé ningú. Una altra qüestió és el discurs populista que pot utilitzar el suposat líder d'Al Qaeda, Osama Bin Laden, que posa el dit a la ferida, en unes ferides molt doloroses per a aquestes poblacions, plenes de frustració, de doble mesura, d'injustícies acumulades, en què el sacrifici humà és enorme, i poden sorgir reaccions de simpatia, completament conjuntural, com a símbol de qui ha gosat fer mal a aquells a qui els hi ha estat fent durant anys, dècades, és la reacció infantil, primària, que qualsevol psicòleg o antropòleg pot perfectament explicar, sense que d'això s'hagi de deduir en absolut que Al Qaeda tingui una veritable base social al món musulmà, si realment la tingués les seves accions haguessin estat molt més intensives.

Hi ha un altre element i és que a més de presentar tot això com l'enfrontament entre dues concepcions culturals incompatibles, que ha servit perquè una gran quantitat de persones escriguin de pas que de les cultures àrabs fa 500 anys que no surt una idea positiva, hi ha una estigmatització sobre la incapacitat congènita del món musulmà per modernitzar-se i equiparar-se amb nosaltres. D'aquí arribem a una conclusió reconfortant per a nosaltres, i és que som el model universal, exactament igual com es va plantejar a finals del segle XIX, la nostra via és el camí per on han d'anar els altres, tots els altres. Aquí hi ha dos elements importants, un que ara només suscitaré perquè vull tornar-hi després, i és la qüestió de que el model occidental, que ha fet la seva aportació a la modernitat, sens dubte, no significa que sigui la culminació de la història i res indica que no hi pugui haver altres vies per a l'evolució de la modernitat. Hi ha un segon element, que és la gran contradicció, plena de cinisme, i aquí entra el vincle entre aquest discurs cultural i culturalista i la política, que és la gran contradicció, i hem de ser conscients d'ella si en efecte ens repugnen aquestes interpretacions que venen de l'Islam, que són reaccionàries, que són regressives, que no podran ser mai el motor del progrés del desenvolupament i la modernitat, i que existeixen en aquests països, que els seus governs estan imposant als seus ciutadans, que estan patint aquests models, i si tenen capacitat per imposar-los, per una banda, a les seves societats civils, per altra banda es serveixen de pantalla per repugnar-nos i reconfortar-nos en "mira, és cert això de l'Islam, no fa més que

promoure concepcions absolutament retrògrades”, com podem trobar en el model oficial pakistanès, en el model oficial saudita, o el talibà mentre ha existit (el que hi ha ara a l'Afganistan és igual o pitjor, els nous defensors de la llibertat no tenen un model alternatiu modern, en absolut, i ara són els aliats d'Occident, aquesta és l'única diferència, però no tenen un model cultural modern en cap aspecte). Però el problema clau és que, si existeixen, si s'aconsegueixen imposar a través d'una gran repressió, a través d'una imposició a aquestes societats aquests models retrògrads, aquests models retrògrads els trobem també a altres països que no són tan cridaners o no es coneixen tant, podem trobar aquests models involutius, ultranacionalistes, que bloquegen qualsevol procés de modernització en el model oficial estatal d'un país com Egipte, com Algèria, com Síria, o Jordània, etc. I si realment existeixen i s'aconsegueixen imposar i sobreviuen i són els que dominen és perquè reben un recolzament determinant polític dels nostres països europeus i d'Estats Units per seguir mantenint-se en el poder.

Aquí hi ha una gran contradicció que fa pensar, perquè el que no podem fer des de les nostres societats és satanitzar el món musulmà perquè és retrògrad, sense molestar-nos en dir per què hi ha interpretacions de l'Islam retrògrades. Això ja és una manera de plantejar-ho en fals. Perquè, si tant ens repugna, què estem fent per resoldre aquests problemes? No estem fent res, estem, al contrari, desviant-lo de manera, primer injusta i després irresponsable, cap a la població emigrada als nostres països, amb la qual cosa estem, a més, torpedinant una via de modernització molt gran. Ho estem desviant cap a la població, cap el musulmà que tenim aquí a mà, i no ens estem plantejant què dèbil i contradictòria és la nostra posició, i no estem reaccionant cap a les polítiques oficials que realment s'estan prenent respecte el món musulmà. I s'ha de dir que a més ara aquesta guerra contra el terrorisme el que ha obert ha estat una via d'acostament molt més gran de les aliances estratègiques entre aquests règims i els que han assumit la guerra contra el terrorisme, és a dir, Estats Units i el seguidisme dels països europeus en aquesta línia, i per tant no té cap autoritat moral aquell que des d'aquí diu “som la civilització, la via és dur la civilització a aquests països”, quan realment el que estem portant a aquests països és l'aliança amb l'opressió, la connivència entre dictadura i els sectors més ultratradicionals, antimoderns, de cada religió respectiva. Això ho hem viscut a la dictadura del règim de Franco a Espanya, exactament com ho van viure els grecs, o ho van viure els portuguesos, exactament igual que a les dictadures llatinoamericanes, s'ha viscut a Xile, a l'Argentina. I per tant, els règims moderats ni són tan moderats ni defensen un Islam moderat, sinó tot el contrari, un Islam ultranacionalista, i són ells els que elaboren, aproven i apliquen les lleis de discriminació entre homes i dones que existeixen a aquests països, lleis de família o estatuts personals, digui's com es vulgui, equivalent a la llei de família que va existir a Espanya durant la dictadura franquista, en la qual s'han conegut perfectament el que són els efectes del patriarcat vinculat als sectors més ultratradicionalistes de la religió catòlica, aliats molt estrets de la dictadura; doncs és això exactament el que s'està vivint en aquests països amb el nom de religió islàmica.

Això està passant des de l'11 de setembre en aquests països del nord d'Àfrica i a l'Orient Mitjà, un reforç de la impunitat, és a dir, aquests règims se senten més forts, i se senten més impunes per dur a terme la seva repressió, perquè tots tenen els seus “terroristes” igual que Pinochet tenia els seus “terroristes”, amb la diferència que amb Pinochet tots sabíem que els seus “terroristes” eren homes d'esquerra, homes i dones d'esquerra, eren progressistes, eren del Partit Comunista, moltes opinions públiques, però per Pinochet eren terroristes. El problema és que ara no sabem distingir qui és veritablement terrorista i qui no ho és en aquests països, amb la qual cosa el risc de cometre enormes i gegantines injustícies sobre gran part de la societat civil en aquests països és immens, i aquests règims es beneficien d'això. Amb Rússia ho tenim clar, tots sabem que els “terroristes” de Rússia són els txetxens, i tot i que ningú no sàpiga massa bé què passa a Txetxènia però sí és cert que tots sabem que no està del tot clar això del terrorisme txetxè que s'apunta el règim rus i sabem que és una instrumentalització. Però amb l'altra part del món àrab i musulmà no ho sabem i la repressió des de l'11 de setembre és molt dura en aquests països en contra de les oposicions polítiques, les associacions, el moviment associatiu, tots els que són opositors, que són crítics, i que reivindiquen democratització i drets humans, tant els secularitzats com els reformistes musulmans, tots ells estan sent tractats des de fa molt de temps, però més des de l'11 de setembre, amb una arrogància policial absolutament impressionant, que molts dels opositors que venen a Europa actualment a intentar informar, malauradament amb molt poc èxit, de com és la situació, estan sent molt més

menyspreats, perseguits, reprimits. I això indica un exercici de la tortura, hi ha desapareguts, a Algèria hi ha una quantitat de desapareguts enorme i aquests desapareguts estan en mans del règim militar algerià, per tant, aquí hi ha un gran cinisme que contradia els nostre concepte de reacció contra la modernitat de certes interpretacions islàmiques, quan som responsables de que no només existeixin, no només tinguin poder, sinó que si no ens mobilitzem, si no es canvien les coses, si no hi ha un anàlisi veritablement real d'aquesta situació seguiran sobrevivint durant molt de temps.

I a més, hi ha un element que és molt important, per això és pel que la reacció popular tot i que pugui ser primària és inevitable, és que això al món àrab musulmà sí ho saben, són conscients de dues coses, una la de no donar a tothom el mateix tracte, de la doble moral, de que realment ara mateix aquests règims són tan vulnerables internament que el recolzament exterior és completament determinant, és a dir, que aquesta influència de les aliances amb els països europeus i amb Estats Units són determinants per a la seva supervivència, perquè interiorment estan completament minats, només es mantenen en tant que puguin fer de la repressió la via del control social. Això ho saben les opinions públiques àrabs i musulmanes i no només saben que són víctimes de la doble mesura, són víctimes d'un Occident que no vol compartir la seva democràcia, la democratització i les llibertats i els drets humans amb ells, perquè fa tot el possible perquè no es desenvolupin en aquests països, sinó que a més han de viure l'humiliació del discurs cultural occidental, han de viure l'humiliació dels nostres valors, el nostre model, nosaltres representem la democràcia, nosaltres representem les llibertats, nosaltres representem els drets humans, som la civilització i ells són uns retardats, incapaçs de modernitzar-se perquè són musulmans i no és perquè siguin musulmans sinó perquè els occidentals no estan fent res per modificar aquesta situació i es viu amb aquesta humiliació cultural, l'arrogància de que som el model i vosaltres heu d'imitar-lo, quan realment es fa tot el possible perquè tots els principis positius d'aquest model en absolut arrelin en aquests països. I mentre nosaltres som aquí pensant diàriament en què pervers que és l'Islam, en què salvatge que és l'Islam amb les dones, que incompatible culturalment que és l'Islam amb nosaltres, el que ells allà estan pensant és quelcom completament diferent, és la injustícia permanent a la qual se'ls està sotmetent sistemàticament, amb la qual cosa, a ningú li ha de sorprendre que quan es fan esclatar les Torres Bessones hi hagi una reacció popular primària, malauradament, d'alegria, però d'alegria efímera, irreprimible, que és simplement el plantejar-se que també ells pateixen.

Jo volia dir això perquè tinguem una perspectiva no només de com ens plantejem moltes coses a priori del món musulmà, sinó com a més estem sotmetent aquest món musulmà a una doble discriminació, la discriminació cultural des d'aquí de no permetre'ls, de no voler permetre'ls que desenvolupin el seu procés d'adaptació i modernització des de les seves pròpies referències culturals i des de la seva pròpia diversitat cultural a la vegada que allà els discriminem perquè bloquegem el camí de la democratització i de l'Estat de Dret en aquests països i, per tant, tot aquest discurs és completament colonial, completament neocolonial, i això és un element que s'ha de reavaluar perquè el panorama és veritablement preocupant, perquè aquesta crítica, aquesta concepció, no existeix en el debat públic, no ens estem plantejant què estem fent perquè aquest món musulmà avanci o segueixi completament estancat, i quins són els problemes d'aquest estancament, que no són culturals, sinó que són polítics i amb allò polític evidentment ve allò econòmic, perquè aquestes dictadures són incapaces de generar un sistema econòmic productiu, són incapaces perquè són elits, amb tot un sistema de clientele al seu entorn, amb tota una sèrie de privilegis econòmics amb els quals amassen grans fortunes que tenen a l'exterior, i que fer una reforma econòmica estructural introduiria uns canvis socials profunds que atemptarien contra la seva ubicació al poder.

Des de la guerra del Golf fins avui l'índex de pobresa dels països del Mediterrani Sud s'ha doblat, el nombre de persones que viuen amb un dòlar o dos dòlars al dia, i hi ha dues dades absolutament significatives, un, als països del nord d'Àfrica i l'Orient Mitjà s'agrupa el 42,1% del total de refugiats que hi ha al món per conflictes diversos, és a dir, són els principals països del món productors i receptors de refugiats, la qual cosa ens diu l'índex de conflictes i d'inestabilitat permanent que pateixen aquests països, diguin-se kurds, palestins, afganesos, o altres comunitats menys conegudes; el segon índex és que segons l'Organització Internacional del Treball (OIT) a finals dels anys 90, després de l'Àfrica subsahariana, l'àrea del món amb la major taxa d'atur és el nord d'Àfrica i l'Orient Mitjà. Es calcula que més de 20 milions de

persones pateixen un atur estructural en aquests països, la qual cosa ens està indicant el nivell de frustració, de patiment humà, de malestar al límit, que tenen aquestes societats i, el que és més important, el nivell de gran desesperança perquè saben que estan completament sols, perquè tal i com s'està conformant el marc internacional el que fa és reforçar les aliances amb els sectors autocràtics i que veritablement les oposicions polítiques en aquests països no troben recolzaments. I els grans conflictes tampoc tenen recolzaments, és a dir, en el conflicte palestino-israelià, els palestins estan sotmesos a una escalada militar radical, la població civil palestina assetjada, aturada, humiliada diàriament, les seves cases destruïdes, els seus camps agrícoles destruïts, perquè hi ha molts nivells de càstig i fustigació en l'ocupació militar israeliana, que no es redueix només als bombardejos que veiem en contra de les instal·lacions de l'Autoritat Palestina (AP), sinó que els bombardejos sistemàtics que s'estan fent paral·lelament causen més mal civil als camps de refugiats palestins de Cisjordània i Gaza, que són veritables abocadors humans, on no han deixat una casa en peu.

I, quina és la posició política dels que tenen capacitat per influir per un canvi d'aquesta situació? Els Estats Units, per descomptat, que mantenen una política estreta de recolzament del govern d'Ariel Sharon, i els països europeus, que voldrien fer alguna cosa més justa i equànime però que se senten bloquejats per prendre una posició conjunta. Primer, perquè malauradament Europa té moltes dificultats per crear una política exterior conjunta, perquè no tots tenen les mateixes visions i interessos, a la Unió Europea (UE) Alemanya, Holanda i Gran Bretanya tenen un alineament molt estret amb les visions nord-americanes respecte la qüestió israeliana i, per tant, les propostes que poden venir de França, que poden venir d'Espanya, són propostes diferents que intenten donar una solució política i no estrictament de seguretat i militar, es veuen torpedides sistemàticament, perquè globalment Europa està confrontada a definir la seva pròpia personalitat front els Estats Units, que no vol dir entrar en conflicte amb Estats Units, ningú no desitja això, tampoc seria bo, però sí definir la seva pròpia personalitat i els seus propis interessos amb Estats Units en termes polítics, perquè en termes econòmics i comercials ho ha fet sobradament. Europa s'ha tancat i ha marcat els seus pressupostos en termes econòmics quan la política nord-americana ha estat proteccionista i ha perjudicat els productes econòmics i comercials europeus, però políticament Europa està completament bloquejada i té aquesta assignatura pendent. I, per tant, aquesta és una situació de frustració i de patiment, de sentiment d'injustícia permanent i de desesperança per la soledat absoluta que tenen les societats civils dels països àrabs respecte el seu futur, perquè a més veuen en el seu futur més que mai la influència occidental, al nord d'Àfrica principalment europea i a l'Orient Mitjà principalment nord-americana, però mai la influència d'aquests actors occidentals externs ha estat tan forta i tan predominant com ho és des de la darrera dècada, i va en ascens des de la guerra, del bombardeig contra Afganistan, i els riscos de desestabilització són enormes en aquests països.

Però què és el que passa en realitat respecte la qüestió de la modernitat al món àrab i musulmà? Primer s'ha de fer necessàriament una mica de contextualització històrica i és el fet de que va existir el període clàssic, en el que llavors s'anomenava l'Imperi Islàmic, que era enorme i sobrepassava el món àrab actual, tot i que tenia aquí el seu punt central, i va representar el model de progrés, de desenvolupament, de ciència, el model del qual es van beneficiar també els altres països. Després hi ha va haver un cicle històric, el descobriment d'Amèrica, és a dir, noves vies comercials que perjudiquen el Mediterrani. Entren progressivament tota una sèrie de factors de tipus econòmic, de debilitament polític d'aquest Imperi, com li havia passat abans al romà, al bizantí, etc., i s'entra en un cicle històric en què el procés de desenvolupament, que anava unit amb un procés de renovació permanent del marc islàmic, de reinterpretació modernitzadora, per anar adaptant tot aquest desenvolupament, es frena, es bloqueja, i s'entra en un període de falta d'innovació, un període de tradicionalisme, en què fins i tot aquest tradicionalisme, que genera por a la novetat, tanca les portes a l'*Iztiqlal*. L'*Iztiqlal* és un procediment clau i fonamental, vol dir el procediment d'interpretació racional de les fonts sagrades. Això és un mecanisme, un principi, del qual es dota l'Islam des dels seus primers temps, la consciència de que es tracta de generar una resposta i jurisprudència a totes les noves situacions que s'anaven creant en un Imperi molt complex institucionalment i que a més estava en un procés de renovació, de desenvolupament i de progrés permanent, perquè fent la lectura literal del que deia l'Alcorà i la Sunna, que són les dues fonts sagrades, era absolutament impossible i obsolet i, per tant, es dota del principi d'*Iztiqlal*. Això és molt important, és a dir, té un primer element, sens dubte, es treballa dins el marc de la legitimitat

islàmica, i forma part de l'univers mental de com s'ha construït l'Estat, l'Imperi i la societat musulmana durant tretze segles, des de que neix fins que el 1923 desapareix l'Imperi i desapareix el Califat, desapareix aquest conjunt sociopolític i civilitzacional que s'entenia com una unitat. I per tant, això és creat per l'Islam quan neix al segle VII a la Península Aràbiga. L'Islam no neix com el cristianisme en el si d'un Estat ja desenvolupat institucionalment i es converteix bàsicament en una utopia espiritual i religiosa, sinó que l'Islam a més de convertir-se també en una utopia espiritual i religiosa, monoteïsta, continuació del cristianisme i a la seva vegada del judaisme, és a dir és la tercera revelació monoteïsta, a més d'això té una dimensió social i política, fins i tot econòmica, enorme, i és que construeix l'Estat. A la Península Aràbiga no hi ha hagut cap experiència estatal, era un estructura tribal, hi havia tribus repartides per aquesta gran geografia que tenien confederacions, que es feien *ratziés* les unes a les altres, completament antiurbanes, una societat tribal molt primària, nòmada, beduïna, i l'Islam a més d'oferir aquesta tercera profecia monoteïsta ve a reorganitzar la política i la societat, crea l'Estat, crea l'Estat central, i crea una nova societat que es construeix en funció d'una identitat comuna fonamental, que és que pertanyen a l'Islam, que són musulmans i, per tant, és la identitat de referència de tota aquesta construcció estatal que emana de l'Islam, a la vegada que emana unes normes religioses, una teologia, emana també unes institucions, perquè les crea l'Islam per a una nova societat de musulmans i, per tant, el principi de la legitimitat islàmica no només és predominant sinó que passa a formar part de l'univers mental d'aquestes societats, la necessitat d'entendre que el que van construït no traeix la legitimitat islàmica, i això és un procediment indubtable que forma part important de la cosmogonia actual d'aquestes societats també.

Ara bé, aquesta és la qüestió de la legitimitat islàmica, però la qüestió fonamental és que es crea el principi i s'intueix el principi de l'*Iztiqlal*, que és la interpretació racional d'aquestes fonts sagrades, amb la qual cosa la interpretació de l'Islam, en termes purs, és infinita i és completament autònoma, després evidentment es crearan mecanismes de control per qui fa l'*Iztiqlal* i com s'accepta l'*Iztiqlal* d'uns o no s'accepta l'*Iztiqlal* d'altres. Però el procés d'interpretació és completament obert i és infinit, amb la qual cosa no existeix en absolut cap mena d'incompatibilitat des de la legitimitat islàmica per concloure interpretacions de tota mena, des de les ultranacionalistes, retrògrades i despòtiques a les modernitzadores, liberals, pluralistes i basades en principis democràtics. La qüestió està en què és el que va passar durant tot el període de desenvolupament clàssic en què aquest món islàmic va ser el món de desenvolupament i d'innovació permanent, i va ser gràcies a l'aplicació sistemàtica de l'*Iztiqlal*, dins del seu marc de legitimitat islàmica. El que passa és que els a *prioris* els fem descontextualitzant perquè sinó no els podríem fer. La història durant segles ens mostra sobradament que no només això és una formulació teòrica en el sentit que podria perfectament passar, sinó que s'han donat les condicions històriques durant un període de temps molt llarg que ens demostra que això s'ha pogut fer i aquest procés està obert. Quan comença el procés de decadència, de declivi, per tots aquests factors, en efecte el món musulmà es tanca en si mateix i fins i tot li fa por la innovació, cau en la repetició, en el tradicionalisme, en la por a la innovació i fins i tot decideix tancar les fonts de l'*Iztiqlal*, és a dir, oficialment es tanca el recurs a l'*Iztiqlal*. I arribem al segle XIX, i sobretot a la segona part del segle XIX, en el qual en efecte a aquestes societats, i la lectura dels seus intel·lectuals de totes aquestes geografies ho demostra, la seva preocupació permanent en el sentit de que estan en decadència, estan en declivi, no tenen realment un projecte de desenvolupament, d'avanç, han de buscar un nou projecte per sortir d'aquesta decadència, decadència que per descomptat és econòmica, política, intel·lectual també i cultural, i des del segle XIX la major part dels intel·lectuals de tots aquests països, la seva gran preocupació és com renèixer i per això és pel que la major part de totes les propostes ideològiques del pensament àrab-musulmà des de l'època moderna contemporània, totes seran propostes que prenen noms relacionats amb la idea de renèixer, renovar-se, ressuscitar, totes, utilitzen paraules àrabs evidentment, l'*Eslah*, reforma, *Tagdid*, renovació, *Baaz*, renaixement, *Nahda*, renovació, a tots els moviments perquè és la gran preocupació de com renèixer.

En aquest marc, Europa està en un cicle històric contrari, de gran desenvolupament, de gran innovació no només política i econòmica sinó també intel·lectual, de pensament, etc. I per tota una sèrie d'avatars, tota una sèrie d'elits del món àrab en termes intel·lectuals faran estades a Europa i coneixeran aquest nou pensament i aquestes noves innovacions que s'estan realitzant i tornaran als seus països d'origen –concentrat sobretot a Egipte que és una zona clau en

aquest procés, el Magrib estarà molt més endormiscat en aquest sentit, Egipte serà el pioner-, i el que és més important, hi haurà tota una sèrie d'intents d'experiències carregades de futur que va trencar l'interès precolonialista que existia també a l'Europa de les idees, però també a l'Europa del mercantilisme, i al llarg de finals del segle XIX hi haurà una sèrie d'experiències que intenten posar en pràctica en algunes regions de països àrabs, a Egipte, a la zona actual de Tunísia, a Istanbul, és a dir a la Turquia actual, hi haurà tota una sèrie de reformes que buscaven beneficiar-se d'aquests principis nous que es gestaven a Europa entorn al constitucionalisme, al govern representatiu, al principi d'Estat de Dret, de separació dels tres poders, etc. Volien intentar fer experiències, no només d'aplicar, en el sentit d'imitar, sinó d'assumir aquests principis i intentar d'adequar-los amb institucions islàmiques que existien de sempre i que impliquen també idees de representació i de participació però que no s'havien desenvolupat en aquest sentit. El gran problema és que a l'Europa mercantilista no li va interessar en absolut aquest desenvolupament, perquè implicava l'establiment, la possibilitat, de renèixer, de convertir-se en regions sòlides, estables, fortes i, per tant, no colonitzables, perquè si hi ha colonialisme és perquè hi ha regions dèbils, vulnerables, és a dir, colonitzables i, l'Europa política va torpedinar aquestes experiències i les va torpedinar aliant-se amb els sectors ultres, tradicionalistes, que van presentar això com una interpretació de l'Islam aberrant, un atemptat contra l'autenticitat, que no permetia l'*Iztiqlal* i van quedar completament bloquejades. Finalment hi entrà l'experiència colonial en aquests països, i això és un element molt important, i es forja a ferro aquesta concepció de que nosaltres som la civilització, el vostre llegat cultural és inútil pel progrés. Es defineix tot globalment perquè ja es comença a treballar en aquest sentit essencialista, global, no és una situació concreta, un país concret, una tradició concreta, no, és l'Islam, el marc de l'Islam globalment és irrecuperable per ser modernitzat i el que s'ha de fer és imposar el model europeu, i hi ha una denigració i una concepció social i psicològica de que el llegat autòcton, el llegat del marc de l'Islam, és incompatible amb el procés de modernització i de modernitat.

El colonialisme va suposar unes conseqüències greus en tots els sentits i en aquest marc cultural també, però hi ha quelcom molt important i és el fet que, quan finalment té lloc el procés de descolonització i les noves elits nacionalistes que han lluitat contra el colonialisme hereten el govern dels nous estats-nació àrabs independents que sorgeixen, el problema és que aquests nacionalistes han interioritzat aquest discurs en el marc cultural, és a dir, aquestes elits nacionalistes que construeixen els nous estats, que els governaran i que s'apropiaran d'ells fins a l'actualitat, tenen per descomptat, com a tots els països de l'anomenat "Tercer Món" descolonitzats, un programa de modernització, de desenvolupament, de convertir-los en estats forts, d'industrialització, de sobirania i un objectiu prioritari que és, paraula clau, modernitzar-se. Ara bé, com duran a terme aquest projecte de modernització? I és aquí on jo crec que s'ha generat una situació que ha vingut, a la llarga, a retardar tot el procés de modernització que podria haver començat abans, i és el fet de que es farà imitant no només el model europeu sinó la concepció cultural europea, perquè s'assumiran primer models liberals, després models socialistes, monopartidistes, després vindrà el període neoliberal quan fracassi aquest socialisme, és a dir, els models de l'Europa de l'Est o de l'Europa de l'Oest, s'assumien monarquies, repúbliques i sistemes polítics, primer liberals, després socialistes i després neoliberals, però culturalment assumiran la concepció colonial, i per tant aquestes elits tindran la mateixa idea, relegar el marc islàmic del procés de modernització i intentar construir la modernització amb tota una sèrie de projectes, de programes, etc., deixant al marge el marc de l'Islam, exactament igual, perquè havien interioritzat en el fons aquest complex de veure que si Europa s'ha desenvolupat, el que hem de fer és imitar Europa, i si Europa ha dit que el marc de l'Islam no és modernitzable, deixem el marc de l'Islam sense modernitzar, i en termes culturals continuaran la concepció colonial en els seus models d'estat-nació, i l'Islam només l'utilitzaran (l'usaran, evidentment, no el desterran, no es proclamen laics, en absolut) però faran un ús completament instrumentalista de l'Islam. Un en un sentit d'arrogar-se el monopoli de l'ús polític de la legitimitat islàmica, és a dir, l'Islam servirà perquè políticament només el puguin utilitzar ells, en el sentit de transmetre a les societats que ells són un bons governants musulmans, amb aquesta concepció que tenen de la societat i, el que és fonamental, com són societats patriarcals, són societats exactament igual a les nostres, tan patriarcals com totes les del Mediterrani, el mateix patriarcat a més, faran el mateix que van fer els governants europeus, en tots els sentits, que és intentar preservar el patriarcat, en aquest cas amb governs patrimonialistes. Però no oblidem que els europeus després de la Revolució Francesa, totes les promeses fetes després de la revolució industrial a les dones, és a dir, l'Europa democràtica, es

va fer traint també en bona mesura la igualtat i conservant el patriarcat, i sinó que ens ho diguin a nosaltres que ens hem desfet relativament del patriarcat fa dues dècades, i per tant aquestes societats, aquests governants, aquestes concepcions totalment patriarcals, buscaran la via per conservar el patriarcat, exactament igual que a l'altre Mediterrani. I com ho faran? Aliant-se amb les forces més tradicionalistes de l'establiment religiós, i els convertiran en els seus aliats, en una aliança exactament igual que la que hem viscut a altres marcs polítics. Tu, és a dir, l'actor religiós, tu m'avales políticament, tu transmetes que jo soc un govern legítim i, a canvi d'això, jo et deixo el control sociocultural i religiós de la societat, tu estableixes quin és el model de família, quin és el model de matrimoni, quin és el model de la relació entre els homes i les dones, quin és el model del comportament, dels costums, a l'espai públic, com s'han de comportar homes i dones, etc., treuen unes lleis de família, com les que vam tenir nosaltres, que s'estableix exactament el mateix, més o menys, amb alguna altra institució que no hem tingut nosaltres, com la poligàmia. Per cert, la poligàmia s'ha de dir que és una institució que està molt en desús, legalment segueix existint però socialment està molt en desús perquè econòmicament és inviable, als països del Golf que no tenen problema econòmic segueix tenint un percentatge de vigència elevat, al Golf, a l'Àrab Saudita, però en els altres països no. Es fan els codis de família igual que els hem tingut nosaltres, és a dir, que la dona necessita el permís del pare, o del marit o del germà gran per poder viatjar o treure's un passaport, l'home, el pare o el marit, té tutela sobre la dona, tots aquests elements que hem conegut molt bé, el que s'anomena crims d'honor, exactament el que existia en el codi penal d'Espanya fins a finals dels anys seixanta, que establia que era atenuant el cas d'assassinat contra una dona per relacions sexuals il·lícites, això feia que el jutge, quan arribava aquest cas, l'home tingués una pena força lleu. Doncs aquests són els crims d'honor que tant ens horroritzen, i ens han d'horrificar, perquè ens els presenten com una conseqüència lògic-natural aberrant de la cultura islàmica. Això és inadmissible, existir existeixen, en alguns codis penals d'aquests països existeix aquesta clàusula i és del que es deriven els crims d'honor, i que és inacceptable, aquí i allà, però el que és inacceptable és que ens ho presentin com a fruit exclusiu de la cultura islàmica, perquè la cultura islàmica és la que genera aquestes situacions aberrants; això és el que no pot ser. I llavors, aquests estats faran i instituiran aquest model sociocultural de censura social de família ultrapatriarcal.

La qüestió està en que com que en aquests països no hi ha hagut cap procés de democratització, en tant que nosaltres hem pogut anar avançant a través per descomptat de multitud de lluites, de multitud de compromisos, i sobretot quan ja s'ha donat el marc polític i d'Estat de Dret que ha permès l'acció en molts sentits i el compromís de l'Estat d'assumir aquesta igualtat. Però aquest procés de democratització, d'obertura, no ha tingut lloc als països àrabs.

El gran sistema de valors que va mobilitzar la primera generació dels que van lluitar per la independència, els pares dels joves àrabs d'avui, com va ser l'antiimperialisme, la lluita contra Israel, el panarabisme, el moviment dels no alineats, els sistemes de valors mobilitzadors, el desenvolupament, les campanyes d'industrialització, etc., al llarg dels anys 70 i als anys 80 ha tingut lloc el fracàs de tots aquests elements que constituïen el sistema de valors mobilitzador per aquesta generació. Es va fracassar en el panarabisme, es va fracassar en l'antiimperialisme, es va fracassar en la lluita contra Israel perquè la lluita del 1967 va ser un ensorrament moral pel món àrab definitiu, molt més que militar. Es va fracassar en el desenvolupament perquè els sistemes econòmics als anys 70 cauen en una crisi total, han de posar-se en braços del Fons Monetari Internacional, fer reajustaments estructurals molt cruels socialment per a la població i fer una reforma liberal absolutament imperfecta i catastròfica. La industrialització ha fracassat, amb la qual cosa el sistema de valors fracassa, vinculat a totes aquestes alternatives ideològiques que van ser la liberal primer, després la socialista i ara una neoliberal que no té cap ideologia política, és a dir, els governants d'ara a diferència d'aquesta primera generació, són els seus hereus directes, no tenen aquest sistema de valors, que sí va mobilitzar, van suportar autoritarisme, però tenien a canvi un projecte que va entusiasmar a molts. Realment Gamal Abdel Nasser, amb tots els errors i la catàstrofe que al final se li poden atribuir, va mobilitzar i donar confiança a tot el món àrab. Els d'ara, que són els seus hereus, alguns els seus fills directament, no tenen cap sistema de valors entusiasmador, il·lusionador, mobilitzador, per les seves societats, políticament tampoc tenen un programa, una ideologia, volen bàsicament perpetuar-se en el poder com sigui i seguir beneficiant-se de la depredació de la renda econòmica dels seus països i de les seves societats, i com han anat a més

vinculats aquests fracassos a les diferents versions ideològiques, liberal, socialista, etc., des dels anys 80, que coincideix amb un procés de nova generació, hi ha hagut un boom demogràfic durant un temps i ara mateix el rejuveniment de la població àrab és immens. El 60% de la població àrab total té menys de 20 anys, hi ha una piràmide d'edat en què els joves són més de la majoria del país, i aquests joves estan completament desafectes d'uns governs, uns règims, que no tenen cap sistema de valors per oferir-los, i com que a més coneixen les conseqüències del fracàs del sistema anterior, doncs sorgeix el que era inevitable, l'assignatura pendent des del colonialisme, volen un nou projecte per renéixer, però ara el volen construir des del seu llegat cultural islàmic, que és la denominació que té per a ells, i que pot ser enormement plural, volen un nou projecte que recuperi el seu llegat autòcton, que pot ser tan fàcil d'entendre, salvant totes les diferències, com els moviments indigenistes que estan sorgint en alguns països d'Amèrica Llatina, en el sentit de recuperació d'allò autòcton, i és en aquest moment quan sorgeix una dinàmica interna al món àrab i musulmà, que res té a veure amb el fonamentalisme islàmic que ens vénen, que no tenen res a veure amb el terrorisme ni amb la violència, sinó amb una dinàmica social de recuperació del jo, i del jo des del propi llegat, i això implica un discurs entorn a la identitat islàmica, entorn a la recuperació del llegat musulmà i una visibilitat nova de senyals d'identitat que a les dones es reflecteix en posar-se el mocador al cap.

I no vol dir que no existeixen multitud de vels al món musulmà, existeixen molts vels, que són diferents en la seva concepció i tenen codis sociològics completament diferents, és a dir, que existeixen els vels degradants, marginadors, anihiladors de la personalitat de la dona, però s'ha de saber quin és quin, perquè no és aquest l'únic discurs sobre el vel, i el primer element que els diferencia és que el mocador que ara es posen no cobreix la cara i, en no cobrir la cara, traeix fonamentalment el valor patriarcal, marginador, anihilador de la personalitat de la dona a l'espai públic, i segon perquè hi ha moltes joves urbanes amb estudis i educació que accedeixen a la universitat, aquestes dones tenen un projecte individual en desenvolupament, es posen voluntàriament el mocador, fins i tot en contra de les seves mares, perquè les seves mares venen de la generació precedent en què la seva trajectòria, per marcar la seva diferència, era treure's el vel, però el vel que els cobria la cara, va ser la primera generació dels anys 20, 30, 40. El que és una realitat indubtable és que avui dia hi ha un percentatge de dones molt representatiu que a més no són ni les rurals, ni les analfabetes, que el canvi generacional i el trencament amb la tradició l'estan fent col·locant-se un mocador al cap que s'anomena *xal*, i ho fan voluntàriament, i per elles té sobretot un altre significat que nosaltres ni tan sols ens molestem a saber ni entendre. Al Marroc hi ha multitud de dones que no porten mocador, i multitud de dones que el porten però no és obligatori, i per tant, el que s'ha d'entendre és que per a moltes d'elles significa un signe d'identitat, un signe d'afirmació, i a més és una dinàmica modernitzadora.

S'han de distingir molt bé les dinàmiques i els actors. Hi ha fonamentalistes però s'ha de saber qui són i perquè tenen el poder, i que aquests són a més els que anomenen de l'Islam moderat, perquè són els aliats dels règims occidentals, però existeix una dinàmica sociològica molt important que és la de buscar un nou projecte que vol ser progressista i modernitzador, que no és tornar per quedar-se al passat, en absolut, sinó que és recuperar el llegat i modernitzar-lo conservant-lo. Hi ha aquí una multitud d'itineraris, és un procés en construcció que no interessa als règims d'aquests països, amb la qual cosa estan sent reprimits també aquests representants de reformar i modernitzar el marc de l'Islam, que malauradament en lloc de col·laborar amb ells estem permetent que els seus règims els reprimeixin, i les conseqüències són molt preocupants en tots els sentits. Gràcies.